

Оксана КОСІНОВА,

викладач кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання ЧОІППО імені К. Д. Ушинського, кандидат філологічних наук

ТВОРЧІСТЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОМУ АСПЕКТІ

Геніальна українська письменниця та культурна діячка Леся Українка відома як письменниця. Її твори мають світове значення і належать до загальноєвропейської скарбниці. Також поетесу називають одним з наймайстерніших перекладачів в історії українського перекладу. З юнацьких років вона перекладала поезію, прозу, драматичні твори і наукові праці з російської, польської, німецької, французької, англійської, італійської, старогрецької, давньої індійської та єгипетської мов, вільно читала твори чеських і словацьких письменників.

Діяльність у галузі перекладу Леся Українка розпочала ще в юнацькі роки під керівництвом своєї матері – Олени Пчілки. На становлення перекладацького таланту поетеси впливало молоде угруповання «Плеяда» (1888 р.). Воно було створене за аналогією до однойменної французької поетичної школи доби Відродження і орієнтувалось на засади високого мистецтва. Леся Українка зазначала: «Серед киян молодих остатнього часу починає ширитись європеїзм; вони починають учити європейські мови і інтересуватись європейською літературою. Доказом сього може служити те, що ми (молодіж) задумали видати цілу серію перекладів найкращих творів європейських і російських авторів» [7, с. 45].

Невдовзі окремі задуми розрослися в справжні проекти: «Навколо цього утворився гурток талановитої молоді, що охоплював ентузіастів і за межами Києва — в Одесі, Чернігові, Харкові. Для перекладів брали кращі твори з французької, німецької, англійської, італійської, грецької, російської та польської літератур» [4, с. 79].

«Плеяда» не вважалась офіційним закладом, однак мала «цілком визначену мету і завдання, керувалась органами самовпорядкування з певними чіткими функціями» [4, с. 82]. Угруповання складалося з молоді, звідти вийшли «талановиті діячі культури і письменники: Володимир Самійленко, Леся Українка, Грицько Григоренко, Галина Комарівна, Іван Тимченко, Михайло Обачний та інші» [4, с. 84].

Леся Українка приділяла велику увагу перекладам творів світової літератури українською мовою: «Я надіюся, що, може, як більше знатимуть українці чужу літературу, то, може, згине з нашої літератури отой невдалий дилетантизм, що так тепер панує в ній» [7, с. 85]. Використовуючи своє знання іноземних мов, поетеса рано «починає знайомитись зі світовою літературою і переносить у свою творчість і теми, і віршову техніку західноєвропейської поезії... Леся Українка перенесла в українську літературу найвищі досягнення світової літератури» [1, с. 65]. Письменниця була активним організатором видання «Світової бібліотеки» українською мовою.

Одними з перших прозових перекладів письменниці та її брата Михайла були твори М. Гоголя, які вийшли у Львові окремим виданням під назвою «Вечорниці (оповідання М. Гоголя), переклад Михайла Обачного і Лесі Українки». [3, с. 98-99]. Перші поетичні переклади Лесі Українки – уривки з поеми Адама Міцкевича «Konrad Wallenrod» (Львів, 1887 рік). З цього часу авторка інтенсивно працює в перекладацькій галузі, особливо плідними стали кінець 80-х та 90-і роки, «хоч і в наступні часи аж до смерті письменниця не залишала перекладацької роботи» [8, с. 226]: «Нема що й казати про те, що я візьмуся тепер до роботи так, що тільки ну! Що залежатиме від мене, я все зроблю...» [7, с. 38].

У 1890 р. поетеса намічає план видань творів світової літератури на Україні. Так, в листі до брата Михайла Косача вона перераховує кого, на її думку, треба видати. Це в першу чергу твори Гайне, які вона сподівається видати в своєму перекладі. Гольдоні, Жорж Занд, Мюссе, Лонгфелло, Мольєра, Теніссона, Флобера, Бальзака, Діккенса, Шеньє, де Сталь, Франсуа Копе й багатьох інших.

Перекладацький доробок Лесі Українки доволі великий: вона опрацювала «Пропалу грамоту», «Зачароване місце» з твору «Вечори на хуторі поблизу Диканьки» М. Гоголя, поезію в прозі «Німфи» І. Тургенева, «Старуха Ізергиль» М. Горького. Російською були перекладені вірші І. Франка, з польської — А. Міцкевича, збереглися уривки її перекладів з «Одісеї» Гомера (рапсодія третя та четверта), з «Сайн» Байрона, з «Macbeth» В. Шекспіра. Зберігся переклад вірша Дж. Байрона «When I dream that you love me», поеми В. Гюго «Сірома» і його вірш «Легідні поети, співайте». Її цікавили ліричні пісні давнього Єгипту, давня індійська література (маємо чимало її перекладів з «Ріг-Веди»). З італійських поетів – Едмондо де Амічис. Перу Лесі Українки належить переклад «Die Weber» Г. Гауптмана — твору, якому вона надавала в своїй статті «Современная общественная драма» надзвичайно великого значення; також маємо переклад драми М. Метерлінка «L'Intruse» [2, с. 182].

Працюючи над книгою «Стародавня історія східних народів», Леся Українка здійснила переклад українською мовою староегипетських пісень – обрядових гімнів з найдавнішої індійської збірки «Ріг-Веди» (письменниця користувалась німецькими та французькими текстами цих пісень та гімнів. З великим поетичним чуттям поетеса «відтворює дух древньоєгипетської народної поезії, даючи український варіант ліричних перлин древнього народу» [3, с. 102].

Видатні діячі української культури високо цінили перекладацьку роботу Лесі Українки, всіляко заохочували її до подальшої праці. «Хрещеним батьком» Лесі Українки у перекладацтві був Іван Франко. Він неодноразово схвально відгукувався про її переклади, допомагав друкуватися, сам правив коректуру збірки «Книга пісень», запрошував до участі у задуманому ним виданні «Антології європейських поетів», де хотів вмістити поетичні переклади Лесі Українки з Віктора Гюго. Високо цинив перекладацьку працю письменниці і М. Драгоманов. Особливо подобався йому переклад поеми В. Гюго «Rauvres gens», надрукований в журналі «Народ» [8, с. 38].

Крім художніх перекладів, Леся Українка за замовленням Франка перекладала з французької мови статті Моріса Верна про Біблію та Євангеліє, у якому на підставі наукових даних робила критичний перегляд релігійних пам'яток [2, с. 182]. У доробку письменниці є й наукові літературні праці – «Два напрямки в новій італійській літературі» та «Нові перспективи і старі тіні».

Співвідношення термінів символізм і новоромантизм та зв'язки французького символізму й українського новоромантизму, присутніх у творчості Лесі Українки, існує небагато досліджень. Говорячи про символізм у літературі чи будь-якому іншому мистецтві, варто звернути увагу на два моменти: перший – значення, яке надається терміну символізм, а другий – стосується самого терміну і традиції його вживання на позначення мистецького явища (докладно про це йдеться у доповіді Рене Веллека «Термін і концепт символізму в історії літератури» (The Term and Concept of Symbolism in Literary History).

Добра обізнаність Лесі Українки з поезією французького символізму відображена у її листах, спогадах про неї, працях численних дослідників її творчості М. Зерова, В. Петрова, Р. Кухара, М. Євшана, О. Білецького та ін. У своєму листі до Ф. Петрушенка (липень 1911 р.) Леся Українка «цікавилась перекладами поезій Поля Верлена та Емілія Вергарна, зробленими українськими поетами, особливо М. Вороним та О. Коваленком» [5, с. 227]. Поетичної майстерності Леся Українка вчилася і у французького письменника В. Гюго: «*Doux poètes, chantez! Dans vos nids, sous la / feuille, / Même au déclin des ans, / L'aube vous rit; soyez les seuls dont l'amour / veuille / Dorer les cheveux blancs!*» [4, с. 267]. У

1-й книзі «Русской мысли» за 1911 р. було надруковано статтю П. Струве «Что же такое Россия?» у якій автор заперечував можливість перекладу на національні мови, окрім російської, визначних творів світової літератури» [5, с. 227]. Мова йшла про поезію Овідія, Гете, Верлена, Вергарна. На думку Лесі Українки, видання книги перекладів українських поетів з П. Верлена та Е. Вергарна було б найкращою відповіддю П. Струве. «Се буде значити більше, ніж публіцистична полеміка» [5, с. 228].

Можна висловити припущення, що «новаціями Поля Верлена щодо віршової техніки Леся Українка скористалась у створенні виразної мелодійності образу Мавки, для якої музика і кохання є єдино можливими джерелами життя» [5, с. 228]. Розвиваючи у драмі-феєрії «Лісова пісня» символістську ідею про повернення до єдності людського та стихійного через музику та кохання, Леся Українка створює в українській поезії засобами української мови пісенні, мелодійні партії своїх героїв» [5, с. 228]. Образ Мавки втілив роздуми письменниці про роль краси і вірності, про роль мистецтва у пробудженні духовних сил людини, у її піднесенні до розуміння власного призначення на землі [5, с. 228]. Через образ головної героїні поетеса розкрила одвічне прагнення народу до духовної краси, гармонії Всесвіту (людини і природи), його філософське звучання остаточно вивершується в кінцевій розмові Мавки з Лукашем: «О, не журися за тіло!».

Музикальність віршів стає одним з формотворчих компонентів драми, одним з найвизначніших чинників її естетичного сприйняття – «Я марила всю ніченьку / про тебе, мій паниченьку! / Ронила сльози дрібнії / збирала в кінви срібнії, / без любої розмовоньки / сповнила щерть коновоньки...»; «Так от і ми / кинемось, ринемось / в коло самі! / Зорі пречисті / іскри злотисті, / ясні та красні вогні променисті, / все, що блискуче, – / все, що летюче, / все безупинного руху жагуче!»; «Вільна я, вільна... / Сунеться хмарка по небу повільна, / йде безпричальна, сумна, безпривітна... / Де ж блискавиця блакитна?» [5, с. 228].

«Лісова пісня» споріднена з багатьма творами європейської літератури, серед яких дослідники найчастіше називають «Сон літної ночі» В. Шекспіра, «Затоплений дзвін» Г. Гауптмана, «Русалку» О. Пушкіна, «Снігуроньку» О. Островського, «Русалочку» Г. Андерсена, «Балладину» Ю. Словацького, «Зачароване коло» Л. Ріделя, «Майку» Б. Лесьмяна, «Радуз і Магулена» Ю. Зейера, «Казку про Кульбабку» Я. Квапіла, «Синю птаху» М. Метерлінка, а з українських – «Тіні забутих предків» М. Коцюбинського, «Над Дніпром» О. Олеся, «Мавку» І. Франка, «Казку старого млина» С. Черкасенка тощо.

Таким чином, літературна спадщина Лесі Українки (як письменниці та перекладачки), її обізнаність із загально-літературними світовими тенденціями та новітніми течіями яскраво свідчить про нерозривний, органічний взаємозв'язок творчості поетеси із загальноєвропейським історико-літературним процесом кінця ХІХ – початку ХХ ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білецький О. Двадцять років нової української лірики. Київ : Державне видавництво України, 1924. С. 65.
2. Журавська І. Леся Українка та зарубіжні літератури. К. 1963. 232 с.
3. Каспрук А. Леся Українка: літературний портрет. 2-е вид. К., 1963. С. 12-54.
4. Костенко А. Леся Українка: Художньо-документальна біографія. Видання друге, із змінами, доповнене. К. : Дніпро, 1985. 394 с.
5. Крушинська О. Переклади поезій французького символізму та формування дискурсу символізму і українській поезії на межі ХІХ–ХХ століть: Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. Вип. 25, 2014. С. 219-231.
6. Леся Українка. Зібрання творів : у 12 т. АН УРСР. Київ : Наук. думка, 1975 – 1979.
7. Леся Українка. Зібрання творів : у 12 т. Т. 10. К. : Наукова думка, 1978. 543 с.
8. Міщенко Л. Леся Українка в літературному житті. К. : Дніпро, 1964. 263 с.
9. Lefevere A.: Translating Literature: Practice and Theory in a Comparative Literature Context. New York: Modern Language Association of America, 1992. p. 165.